

main parts that correspond to the specific areas of the reflection on the last fifty years of Jewish-Christian relations. The first part, composed of six rather brief articles, focuses on the historical approach attempting to recapitulate major postconciliar phenomena and outline future tasks in the Jewish-Christian dialogue. The following part offers us three diverse perspectives on the impact of *Nostra Aetate* on Christian faith groups other than the Roman Catholic: Greek Orthodox, Presbyterian, and Evangelical, the latter being the most extensive study exceeding significantly the size of other contributions. The next section is an observation of the communal and pastoral impact of *Nostra Aetate*. This part consists of six articles raising topics such as *kairos* and *mysterium* in the Jewish-Christian relations, liturgical reforms and their role in the dialogue, the challenges of *Nostra Aetate*, educational programs implementing recommendations of this and the following Vatican II documents, as well as the specificity of the Jewish-Christian dialogue and reactions to *Nostra Aetate* in Israel. Another main area of reflection is dedicated to the issues that *Nostra Aetate* leaves unresolved. Three scholars try to identify these points and discuss problems such as: The ambiguous understanding of the covenant and the election of Israel in the Church's teachings, challenges posed to lay Jews by Roman Catholic postconciliar processing of gospel texts, and points of tension caused by problematic approaches of the Holy See to the Holocaust and the State of Israel. The last part of the volume is devoted to personal reflections, in which the contributors share how they were affected by *Nostra Aetate*. The main content is accompanied by an introduction, a preface, and an afterword (all three penned by the editor) as well as two useful appendices: Chapter four of *Nostra Aetate* and relevant fragments of *Evangelii Gaudium*, supplemented by a presentation of concise biographic entries of the contributors.

Although, on a substantial level the book is very appealing and offers insightful remarks on the role, consequences, and challenges of *Nostra Aetate*, what seems to be lacking is a European perspective. Apart from that, there are a few editorial and formal imperfections, such as typographical errors, errata, and the lack of certain amenities. As comprehensive as it is, the content of this outstanding publication would be easier to grasp and process if the reader was given some tools to organize newly acquired knowledge. An appendix such as a timeline of the main postconciliar events, Roman Catholic and Jewish statements pertaining to their mutual relationship and significant figures in the dialogue, explaining also their relation to each other, and an index would surely simplify this task and give the reader more orientation and clarity. Moreover, I believe that a final bibliography would be a blessing for many researchers of the modern Jewish-Christian relations.

In spite of its minor limitations, given the complexity of the content included in the volume and the high academic standards of the contributions, this publication undoubtedly presents an extremely interesting reading for all "scholars, students and intelligent laypersons who believe we must create a positive relationship between Judaism and Christianity" (a fragment of the description of the volume placed on its back cover).

Magdalena Dziaczkowska,
Masterstudent, Heidelberg

Faydra L. Shapiro, *Christian Zionism. Navigating the Jewish-Christian Border*. Eugene: Cascade Books, 2015. 167 sid.

Faydra Shapiro erbjuder läsaren en kreativ och originell bok om kristen sionism och judisk-kristna relationer. Ja, dessa två fenomen hör samman. Efter år av fältarbete bland kristna sionister i Israel argumenterar Shapiro för att en ny form av judisk-kristen dialog har uppstått mellan vissa judar och vissa kristna centrerad kring att staten Israel är värd att stötta, skydda och älska. Denna nya, ofta förbisedda, form av sionistisk relation är annorlunda och inte alltid enkel, men Shapiro ger en nyanserad bild. I samband med en kortfattad exposé över kristen sionism och dialog, konstaterar Shapiro: "Yet that Jewish-Christian border – fence, if you prefer – is both still alive and still being undermined: scaled, dug under, peered through, gaped at, and crossed over" (s. 28). Detta illustreras väl med bokens empiri, vars grund är ett välkommet bidrag i en annars ofta teoretisk diskussion kring sionism.

Bokens andra kapitel, "Fieldwork in the Jewish-Christian Zone: Three Scenes", må vara allt för kort, men lyckas åskådligt i att föra läsaren med sig till Jerusalem. Här möter vi olika uttryck för kristen sionism i praktiken, alltifrån stora konferenser med Israelfokuserad förkunnelse och marscher, till socialt arbete bland fattiga judar. Här hörs röster från kristna som inte bär kors utan i stället judiska symboler, och som "har ett hjärta för Israel" och därför välsignar landet (eller: *Landet*, det vill säga den moderna staten Israel) och dess folk (eller: *Det utvalda folket*, som en markerings mot den palestinska befolkningen).

I nästa kapitel, "Standing with Israel: Religion and Politics", argumenterar Shapiro för att kristen sionism måste ses utifrån ett helhetsperspektiv med sociala konsekvenser – religiös till sin natur med agerande i den politiska sfären. Lobbyverksamheten för Israel är både humanitär och finansiell, något som blir tydligt i att pilgrimsresor bland evangelikala sionister främst blir besök vid judiska platser förknippade med den moderna staten (till exempel Knesset). "It's not about where Jesus walked. It's about where he is going to walk" (s. 51). I linje med detta får läsaren även inblick

i hur Bibeln (till exempel Hes. 37) läses för att skapa en syn på det bibliska Israel som tätt sammanknutet med den moderna staten och där vi förstås vara inne i en tid av förberedelse innan Jesu återkomst.

Det fjärde kapitlet, "Ambivalent Love: Christian Zionists on Jews and Judaism", sätter fingret på den inneboende teologiska paradoxen i den kristna sionismens relation till det judiska. Å ena sidan beskrivs den oerhörda fascinationen och kärleken till allt judiskt som en källa av välsignelse och ersättningsteologi avvisas skarpt med hänvisning till Rom. 11. Å andra sidan finns det en ambivalens till liberala (religiöst och moraliskt) judars plats i Guds plan. Ytterligare en viktig paradox som Shapiro visar på är synen på evangelisation – det judiska folket ses som förbundsfolket och är värda att älska, men utan en tro på Jesus så ses de inte som frälsta, vilket resulterar i att den "perfekte juden" utifrån ett sionistiskt perspektiv är den messianske juden.

I det följande kapitlet, "Jewish and Christian Responses to Christian Zionism", vänder sig Shapiro från hur kristna sionister själva balanserar mellan och i judisk-kristna relationer, till hur andra relaterar till dem. Från judiskt perspektiv beskrivs ambivalensen med hjälp av både ledande rabbiner och lekmän, att vilja hålla sig borta från den utgjutna kärleken från de kristna, till hur vissa ortodoxa judar väljer att omfamna kristna sionister för ett gemensamt ökat stöd för staten Israel. Den kristna responsen beskrivs riktigt som mycket komplicerad och mångfasetterad utifrån komponenter som de judiska rötterna, den antijudiska kyrkohistorien, muslimsk-kristen dialog och de palestinska kristna.

Kapitel sex, "I Walk the Line: Navigating the Jewish-Christian Border", tar sin utgångspunkt i argumentet att kristen sionism befinner sig i ett "mellanrum" samtidigt som det finns en tydlig gräns för när "man har gått för långt". Shapiro lyfter upp två exempel där ledare från sina egna kretsar anses ha gått över gränsen: Pastor John Hagees som förordar att det judiska folket inte behöver Jesus utan har en egen frälsningsväg (så kallat "dual covenant error") och rabbin Shlomo Riskin som talar "för positivt" om rabbinen Jesus. För att ytterligare illustrera det finurliga kapitelnamnet väljer Shapiro att pålysa den diskussion och oro hon mött under fältarbetet kring "hur mycket judisk det är okej att vara" och belyser så fenomenet med "Jewish wannabes".

I kapitlet "Mapping the No-Man's Zone" tecknas kortfattat porträtt av tre andra rörelser: Noakider, efraimiter och den messianska judendomen. Kristen sionism har ett ambivalent flörtande förhållande till alla dessa rörelser, som bland annat finns i Israel, då även de tydligt befinner sig mellan det judiska och det kristna.

I det avslutande kapitlet, "Conclusion: Ripping Off the Torah", hamrar Shapiro fast att kristen sionism har socio-religiösa implikationer då det skapar relationer

mellan judar och kristna. Sionism handlar inte enbart om stöd för staten Israel, utan än mer om basala frågor om identitet och (flytande) gränser mellan religionerna.

Då Shapiro själv är ortodox judinna som forskar på evangelikala kristna samt är chef för *Galilee Center for Studies in Jewish-Christian Relations* är det kanske inte konstigt att hon själv har lärt sig att navigera mellan det judiska och kristna. Eller som hon själv hanterar reflexiviteten:

I was myself subjected to all sorts of questions including why I still lived in Canada (we changed that in 2008 when I no longer had a good answer, so we moved to Israel), why I cover my hair (still do), and why I don't believe in Jesus (still don't). (s. 30)

Shapiro har än en gång levererat balanserad forskning av ett religiöst fenomen, förpackad i ett (nästan alltid) nyanserat språkbruk. Beskrivningen av den komplexa kristna sionismen må vara bred, men lämnar samtidigt läsaren med en önskan om mer; vissa förtydliganden, mer detaljer, mer teori och mer empiri, vilket kan tjäna som idéer på vidare forskning. Jag kan varmt rekommendera den här boken.

Jennifer Nyström,
Doktorand, Lund

Rupert Shortt, *God Is No Thing. Coherent Christianity*. London: Hurst & Company, 2016. 122 sid.

Under 2016 har den så kallade badhusdebatten tagit ny fart. Kvinnor av företrädesvis muslimsk kulturell härkomst uttrycker en önskan om att få några timmar i veckan då endast kvinnor har tillträde till bassängen. Med ens fylls medierna med kraftfulla reaktioner. Debattörer från höger till vänster motsätter sig starkt att offentliga badhus ska ge efter för religiöst motiverad könssegregering. I mer fridfull ton rapporterar en av de stora dagstidningarna samtidigt att det nyrenoverade Åkeshovs badhus i Bromma nu inrättat speciella omklädningsfaciliteter för transsexuella och personer som inte vill definiera sitt kön som manligt eller kvinnligt. Ingen ifrågasätter legitimiteten i att denna grups speciella behov tillgodoses.

Hur kommer det sig att reaktionen blir så stark i det förra fallet och uteblir i det senare? Svaret stavas med all sannolikhet *religion*. I svensk offentlighet väcker religion i allmänhet och islam i synnerhet negativa associationer. Lyssnar man till många av de muslimska kvinnor som efterfrågar separata badtider finner man dock att religionen spelar en sekundär roll. Det är i stället frågan om kroppslig integritet som står i förgrunden. Precis som för de transpersoner som önskar separata omklädningsrum.